

Окаринський М.
*студент IV курсу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
кримінального права та процесу ТНЕУ Чудик Н.С.*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК НАЙСУВОРИШОГО ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

Багато правових систем у всьому світі використовують довічне позбавлення волі до осіб, які вчиняють найжорсткіші злочини. Цей вид покарання є найсуворішим в Україні.

Важливим еволюційним кроком в процесі здійснення реформ у кримінальному законодавстві стало введення мораторію на смертну кару. Довічне позбавлення волі стало альтернативною і певним кроком до гуманізації кримінального законодавства. Однак на сьогоднішній день залишається актуальним питання, про правову регламентацію застосування довічного позбавлення волі та повернення максимальної міри покарання а саме смертної кари. Частина населення досі виступає за повернення смертної кари, і аргументами цьому є те, якщо людина залишає життя іншої чи декількох людей, робить це навмисно і не визнає своєї провини, тоді до неї не має бути застосоване довічне позбавлення волі, оскільки вона буде проживати в тюрмі до кінця життя з можливим звільненням у встановлених випадках.

Слід зазначити, що Україна є демократичною державою, національне законодавство якої приводиться до стандартів міжнародної спільноти. Тому наша держава відмінила смертну кару, і замінила її на застосування до довічного позбавлення волі як максимальний вид покарання, оскільки людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. Так, повернення смертної кари призвело б до порушення встановлених Конституцією України прав громадян.

29 грудня 1999 року Конституційний Суд України своїм рішенням скасував смертну кару, однак в той час такий вердикт викликав безліч дискусій з приводу альтернативної і рівноцінної заміни міри покарання для осіб, яким на той час була винесена смертна кара. У 2000 році максимально суворим покаранням стало позбавлення волі на строк до 15 років (довічне позбавлення волі, яке було закріплено в КК України, згідно Закону України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 р.) [5].

Слід зауважити, що досі поняття "позбавлення волі" не є достатньо розтлумаченим, не зважаючи на те, що застосування довічного позбавлення волі залишається найбільшою мірою покарання в нашій державі. Однак, Селіверстов В.І. вказував, що у політиці, законодавстві і практиці повинне переважати позбавлення волі на певний строк (від 1 до 15 років) як окремий вид, а із введенням довічного позбавлення волі – два види кримінального покарання [6].

Тимовська Н.В. зазначає, у законодавстві "позбавлення волі" трактується по різному, однак поняття позбавлення волі є загальним стосовно всіх названих форм державного примусу. Проте при різноманітності форм позбавлення волі, кожна з них має власні об'єктивні властивості, а саме:

- позбавлення волі виконується лише за допомогою правозастосовних актів (вирок, ухвала суду, протокол або постанова органу дізнання, слідчого, прокурора);
- це виключний захід, реакція держави на антисоціальну поведінку людини, який застосовується тільки від імені держави у зв'язку з неправомірними, небезпечними для суспільства діяннями громадянина у вигляді затримання, запобіжного заходу або покарання;
- це покарання передбачає поміщення особи в спеціальну для цього мети установу (приміщення) зі спеціальним режимом;
- такий захід забезпечується примусом, владними правами держави і передбачає підпорядкування засуджених (ув'язнених) законним діям адміністрації місць позбавлення волі [7, с.164].

Довічне позбавлення волі передбачає ізоляцію від соціального середовища. Засуджений обмежений в праві спілкування із людьми, що перебувають на волі, а також з іншими засудженими. Л. О. Мостепанюк говорить про те, що виховна і соціально-психологічна робота із засудженими повинна бути прямо спрямована на формування та збереження соціально корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу на особу умов тривалої ізоляції від суспільства, профілактику агресивної поведінки стосовно персоналу, інших засуджених та себе [4, с.231]. Прихильників цієї точки зору досить багато як серед вітчизняних, так і серед іноземних науковців [1, с.30]. Однак багаторічна практика доводить протилежне, що позбавлення волі на довготривалий строк понад 10 років веде не до перевиховання чи виправлення засудженого, а навпаки, до деградації особи. До осіб які засуджені на довічне позбавлення волі, як правило не ставиться мета виправлення чи їх ресоціалізація в установах виконання покарань, тому даний вид покарання вважається найсуворішим в Україні.

На сьогодні довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК України, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Такий вид покарання застосовується лише за особливо тяжкі злочини, згідно яких передбачено позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі. Даний вид покарання регулюється чинним Кримінально-виконавчим кодексом України, 4 розділом, що має певні суперечності в процесі застосування норм права на практиці [3, с.76].

Слід зазначити, що не зважаючи на численну кількість кримінальних норм, які регламентують процес виконання довічного позбавлення волі засудженими, є негативний фактор присутніх проблем у законодавчому регулюванні вказаного покарання. Частина 2 статті 64 КК України передбачає, що довічне позбавлення волі не застосовується до осіб у віці понад 65 років. Але, якщо особа із зазначеним віком відбуває покарання до довічного позбавлення волі, підстав для її звільнення закон не передбачає.

Дискусійним є питання гуманізації довічного позбавлення волі. Науковці сходяться на думці, що можливість звільнення засуджених від відбування даного покарання є проявом принципу гуманізму.

Так, Є. Ю. Бараш вказує, що реалізація гуманізації виконання покарання у виді довічного позбавлення волі повинна стосуватися реформування механізмів регулювання та організації діяльності установ виконання покарань, підвищення

взаємодії цих установ з іншими правоохоронними органами й громадськістю, удосконалення діяльності з виправлення та ресоціалізації засуджених [1, с. 40]. Реформування повинно відбуватися у двох взаємопов'язаних напрямках:

1) імплементація у вітчизняне кримінально-виконавче законодавство, що регулює діяльність органів та установ виконання покарань, засад міжнародного права, зокрема європейських норм, які стосуються як взагалі виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, так і безпосередньо довічного позбавлення волі;

2) вдосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства, що безпосередньо визначає правовий стан засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі.

Є. Бараш погоджується з думкою В. Львовичкіна, про те, що міжнародні стандарти з прав та свобод засуджених до позбавлення волі їх забезпечення можливе лише тоді, коли вони будуть належним чином імплементовані в національне законодавство. Особливу увагу слід звернути на те, що Європейські пенітенціарні правила знаходяться у взаємозв'язку з Мінімальними стандартними правилами поводження з в'язнями, а тому повинні допомагати правильно тлумачити норми, що імплементуються [2, с. 327].

На сьогодні довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК України, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Даний вид покарання застосовується тільки за особливо тяжкі злочини, за які передбачено позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі. Зазначений вид покарання регулюється чинним Кримінально-виконавчим кодексом України, а саме розділом IV, що має певні суперечності в процесі застосування норм права на практиці [3, ст. 76].

Отже, довічне позбавлення волі на сьогоднішній день є найсуворішим видом покарання в нашій державі, і застосовується лише у окремих випадках за вчинення особливо тяжких злочинів. Позитивним є те, що Україна запровадила мораторій на смертну кару замінивши її більш гуманним видом покарання, а саме довічним позбавленням волі. Це свідчить про підтвердження положення Конституції України про те, що життя людини є найвищою соціальною цінністю.

Однак, застосування найсуворішого виду покарання залишається проблематичним. Інституту довічного покарання волі необхідне ліквідування наявних колізій у нормах, перегляд питання дострокового звільнення від вказаного виду покарання. Перелічені проблеми потребують ґрунтовної розборки на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Бараш Є. Ю. Удосконалення організації виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі як відображення процесів реформування пенітенціарної системи України / Є. Ю. Бараш, С. І. Скоков // Право і Безпека. – 2011. – № 2 (39). – С. 40.
2. Дуюнова Т. В. Сучасний стан наукової розробки проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі / Т. В. Дуюнова // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 326–330.

3. Журавський В. С. Діалектика довічного позбавлення волі: сутність та форма гуманізації кари / В. С. Журавський, В. О. Гацелюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 75–81.
4. Мостепанюк Л. О. Особливості заміни окремих видів покарань в процесі їх відбування / Л. О. Мостепанюк // Держава і право. – Вип. 53. – С. 503
5. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України: Закон України № 1483-III від 22 лютого 2000 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Селиверстов В.И. Защита прав человека в местах лишения свободы: Сб. норматив. актов и офиц. док. – М. : Юриспруденция, 2003
7. Тимовська Н.В. Позбавлення волі як вид покарання. / Актуальні питання реформування правової системи України. – Т. II: Збірник наукових статей. – 2014. – 354 с.

*Перець Г.
студентка магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
кримінального права та процесу ТНЕУ Олійничук Р.П.*

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ В КОНТЕКСТІ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Згідно зі ст. 11 Кримінального кодекс (КК) України, злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [1]. Тобто, злочином визнається не просто така поведінка людини, що заподіює істотну шкоду, порушує суспільні відносини в державі, а лише та, яка передбачена у Кодексі. Як відомо, правові норми формувалися історично шляхом закріплення у законодавстві найбільш актуальних моральних норм. Актуальність моральних норм визначалась їхньою нагальною необхідністю для нормального функціонування конкретного соціуму за певних історичних реалій. Ми не дотримуємось тієї точки зору, що за порушення моральних норм, які знаходяться поза межами правового поля, не настає відповідальність взагалі. Вона може наставати, однак лише на рівні суспільних відносин [2, с. 32].

Сучасне визначення поняття злочину, якого дотримуються вчені-правники сьогодення В. О. Навроцький, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, виглядає так: злочином визнається суспільно небезпечне, винне, протиправне і кримінально каране діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [3].

Слушною є думка Є. Д. Скулиша та С. І. Нежурбіди про те, що злочин – це акт найнебезпечнішого виду негативної поведінки людини, відображений в нормах права (вираженні панівної системи цінностей суспільства), та який посягає на об'єкти, що представляють позитивну цінність у суспільстві [4, с. 105].

Злочин, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини, і саме тому йому притаманні всі ті об'єктивні й суб'єктивні особливості, що характеризують поведінку людини: фізичні властивості – той чи інший рух або відсутність його, використання фізичних, хімічних, біологічних та інших закономірностей навколишнього світу; психологічні властивості – прояв свідомості і волі, певна мотивація поведінки, її цілеспрямованість.